

O ZÁKLADNÝCH OTÁZKACH VÝSKUMU DEJÍN SLOVENSKEJ FILOZOFIE

ELENA VÁROSSOVÁ

V dňoch 6.—8. júna 1962 usporiadal FÚ SAV a FÚ ČSAV pracovnú diskusiu o otázkach výskumu dejín českej a slovenskej filozofie. Uverejňujeme referát, ktorý za oddelenie dejín filozofie FÚ SAV predniesla s. Elena Városová.

Využívame priaznivú príležitosť, keď sa českí a slovenskí historici filozofie schádzajú po prvý raz na pracovnej konferencii, či porade o práci na syntetických *Dejinách českej a slovenskej filozofie*, aby sme sa v krátkosti pristavili pri základných otázkach, ktoré s výskumom dejín tejto oblasti organicky súvisia. V prvej časti nášho referátu chceme sa dotknúť histórie vzniku a vývinu dejín slovenskej filozofie, teda podať akýsi prehľad a bilanciu doterajších výsledkov výskumu slovenského filozofického myslenia, ktoré sme už na tomto poli dosiahli a naznačiť etapy, ktorými sme v minulosti prešli, v druhej časti sa sústredíme na perspektívy a úlohy ďalšej práce.

HISTÓRIA VZNIKU A VÝVINU DEJÍN SLOVENSKEJ FILOZOFIE

Poznatok o vnútornej spojitosti dejín filozofie (ako osobitnej vednej oblasti a osobitnej filozofickej disciplíny) s vlastnou filozofiou (ako všeobecnou vedou) si možno v práci na dejinách slovenskej filozofie ozrejmiť v dvojakom zmysle:

1. V zmysle širokom, všeobecnom, ako výraz podmienenosti dejín slovenskej filozofie stavom, tvárnosťou a obsahom filozofie na Slovensku v minulosti vôbec. V tomto zmysle viedla a vedie skutočnosť, že sa v ideovej tvorbe nášho národa rozpracúvala vlastná filozofická problematika, základné kategórie bytia a poznania iba v nepatrnej miere a bez väčšej tvorivej originality, k určitým špecifickým, možno povedať obmedzujúcim dôsledkom.

Už v polovici 19. storočia, v čase, keď národnobuditeľská generácia kládla základy pre výskum národnej minulosti a rodili sa prvé pokusy o vlastivedné odbory, objavil sa náhľad, že filozofia, akokoľvek by bola pre náš národný život žiadúca, nemá na Slovensku ani tradíciu a ani vyhovujúce objektívne podmienky rozvoja. Keď sa totiž J. M. H u r b a n v zaujímavej štúdií *Slovensko a jeho život literárny* pokúsil heglovsky „stopovať“ v dejinách slovenského národa prejavy

objektívneho ducha, došiel k názoru, že jedinou jeho vykryštalizovanou formou bola u nás literatúra. V Hurbanových stopách hľadali sa preto plody duchovnej tvorby na Slovensku prevažne v literatúre. Nie náhodou vzniklo v tejto oblasti naozaj úctyhodné množstvo literárnohistorických monografií, štúdií i niekoľko syntetických spracovaní dejín slovenskej literatúry (Vlček, Mráz). Filozofická problematika bývala včlenená do týchto prác v podobe všeobecných ideových rozborov, ináč sa jej neprípisoval väčší význam.

V období, keď prvé vplyvy pozitívizmu podnietili na Slovensku — ako kedysi hegelianizmus — záujem o zaktivizovanie ideového života, vznikol tu pozoruhodný pokus o akúsi sociológiu slovenského kultúrneho života. Jeho autor, Ján Lajčiak, kriticky hodnotiac výsledky, ktoré sa v slovenskej kultúre dosiahli, medzi najnepatrnejšie ráta výsledky na poli vedy a filozofie. No pritom ukazuje, aké priaznivé dôsledky by mohla mať filozofia, a najmä filozofia dejín, pre kultúrny a ideologický život na Slovensku. Veľmi pádne poznamenáva, že vlastne význam slovenského národa v histórii národov zostane neobjasnený dovtedy, kým nemáme predstavu o vývine jeho myslenia, cítenia, mravnosti atď. A to je práve dôsledkom toho, že sa u nás nikto nezamyslel nad filozofiou našich vlastných dejín.

Avšak muselo najprv dôjsť k určitému stupňu vývinu filozofie na Slovensku, aby sa vzbudil záujem o otázku domácich myšlienkových tradícií. Priaznivá situácia, ktorá sa vytvorila na začiatku prvej Československej republiky založením Univerzity Komenského, pôsobila iba čiastočne podnetne v tomto smere. Filozoficky málo diferencovaná minulosť, nijaké väčšie mysliteľské osobnosti a nepatrná kontinuita filozofických problémov, ako sa to už po niekoľko generácií tradovalo o slovenskom myslení, nemohli priťahovať rýchlo sa zakademičujúcu filozofiu, odchovanú v predstavách pozitivistických dejín filozofie. Je pochopiteľné, že sa táto filozofia zapájala skôr na súveké svetové filozofické prúdy, keď k tomuto konečne mala otvorenú možnosť, než na domácu filozofiu, s ktorou nepociťovala nijakú príbuznosť.

Iba z prípadu na prípad — aj to väčšinou nie z dôvodov teoreticko-filozofických — siahalo sa k jednotlivým mysliteľským osobnostiam slovenskej minulosti a hľadali sa ideoví (alebo politickí) spojenci pre súdobé ideály. Výnimku tvorí iba niekoľko monografických prác, ktoré si programovo nastolili problém výskumu (sú to napr. Osuského monografie o štúrovcoch a krátky prehľad dejín filozofie na Slovensku v jeho Prvých slovenských dejinách filozofie). Ináč išlo zo strany všetkých buržoáznych filozofov iba o príležitostný a pragmatistický záujem o slovenskú filozofickú minulosť. Myšlienka dejín slovenskej filozofie ako systematickej úlohy, ktorá by mala za cieľ podrobný materiálový výskum, vystopovanie hlavných vývinových zákonitostí a objasnenie zmyslu myšlienkového tvorby v procese celkového vývinu slovenského národa, sa u nás v buržoáznej epoche vôbec nenastolila. Prirodzene, v dôsledku pozitivistickej orientácie, ktorú zastávala väčšina filozofov tohto obdobia, a vzhľadom na stav filozofie v minulosti na Slovensku nebolo to vôbec čudné. Smutným zostal pre nás iba fakt, že kým väčšina vlastivedných odborov zdedila už z predchádzajúcej epochy cenné materiálové podklady, v oblasti filozofie museli sme pri začatí výskumu budovať celkom od začiatku.

S príchodom marxizmu zmenila sa situácia na Slovensku aj v oblasti dejín filozofie. Marxizmus priniesol prekonanie rozpačitosti k myšlienkovému dedičstvu u nás a v súhlase s celkovým metodologickým postojom k dejinám filozofie objasnila sa aj otázka hodnoty slovenského filozofického myslenia. Jednako ani tento zásadne pozitívny postoj neodstraňuje skutočnosť, že minulý stav vo filozofii na Slovensku pôsobí obmedzujúco na spracovanie dejín. Nie je totiž možné, o tom sme sa sami presvedčili, demonštrovať vývinový proces filozofie u nás takmer až do vzniku prvej republiky v jej základných, v pravom slova zmysle filozofických zložkách a kategóriách. Aj za predpokladu, že prijímame pojem „poňatia sveta a svetového názoru“ ako prostriedok marxistického výkladu, ktorý sprostredkuje spojitosť filozofie s jednotlivými zložkami spoločenského vedomia, je situácia historika filozofie na Slovensku obťažná, o čom sa ešte ďalej zmienime.

Aj iné stránky myšlienkového dedičstva na Slovensku (napr. jeho prevažne idealistický charakter, zataženosť fideizmom atď.) robia zložitým tento výskum a nútia k obozretnosti pri jeho hodnotení z hľadiska všeobecnej zákonitosti vývinu dejín filozofie (boja materializmu s idealizmom). Preto sme na začiatku povedali, že dejiny slovenskej filozofie sú v možnostiach svojej výstavby, i v náročnosti záverov determinované negatívne stavom slovenskej filozofie v minulej epoche.

2. V druhom, konkrétnom zmysle je poznatok o vnútornej súvislosti dejín filozofie s filozofiou v našich dejinách výrazom závislosti pokroku v spracovaní dejinno-filozofickej problematiky od vývinového stupňa vlastnej filozofie alebo svetonázorovej orientácie autorov, ktorí sa tejto práci venovali. V tomto zmysle existuje zásadný rozdiel a odstupňovanosť objektívnej hodnoty nielen medzi buržoáznymi a marxistickými prácami, ale existuje určitá diferenciácia aj v rámci oboch týchto táborov. Tak jednotlivé diela buržoázných historikov filozofie majú — popri spoločnom idealistickom východisku — špecifické odtiene podľa individuálnej orientácie autorov (pri hodnotení a interpretácii uplatňuje sa aspekt teologický, sociologický, pozitivisticko-objektivistický atď.). Stačí porovnať napr. práce Osuského (Filozofia štúrovcov, karlovskovcov) so Štefánkovými štúdiami o slovenskom osvietenstve, Hirnerovho Jána Feješa, Jurovského Szentiványho, Čiževského Štúrovu filozofiu života s monografiou Zmysel slovenského obrodenia od Svätopluka Štúra, aby nám názorne vynikli spomínané rozdiely. Je takmer zákonité, že sa jedna a tá istá osobnosť alebo obdobie v interpretácii buržoázných filozofov stala nositeľom úplne protikladných významových hodnôt. Uplatňovanie rozdielných ideologických záujmov a nedostatok vedeckej metodologickej bázy, typický pre buržoázne postupy v dejinách filozofie, bol principiálnou prekážkou, aby sa v spracovaní dejín slovenskej filozofie uskutočňoval postupný pokrok a udržiavala uvedomelá kontinuita.

Tu je azda namieste spomenúť význam niektorých starších prác Igora Hrušovského (*Vývin vedeckého myslenia, Francis Bacon, Engels ako filozof*) pre prípravu vedeckej historicko-filozofickej metodológie na Slovensku. Hrušovský, nastolujúc si otázku metódy myšlienkových dejín zdôrazňuje, že je najprv potrebné vybudovať pevnú metodologickú bázu, z ktorej možno odhaľovať rozhodujúce črty a faktory dejín myslenia a jeho zákonitosti. Pritom Hrušovský —

blízky už historickomaterialistickému ponímaniu dejín — naznačuje, že najdôležitejšími aspektmi, ktoré určujú zákonitosť myšlienkového vývinu, sú dynamika spoločenského vývinu a ľudská tvorivá aktivita.

K obratu aj v teórii a metóde dejín filozofie (t. j. aj v konkrétnych postupoch a nielen v zásadnom postoji) došlo na Slovensku až ofenzívnym nástupom marxizmu do vedeckého života. Principiálne objasnenie otázky pojmu filozofie, jej miesta v systéme vied a v celku kultúrneho a sociálneho života ľudstva, a súčasne i postupné marxistické spracovanie iných spoločenskovedých oblastí (histórie, literatúry, ekonómie atď.) priniesli rozhodujúce podnety pre vážne nastolenie otázky skúmania dejín slovenskej filozofie.

Zo strany starších marxistických filozofov a ideológov — napriek tomu, že mali teoretické predpoklady postaviť sa správne k problémom — nebola totiž podniknutá výprava do dejín myslenia slovenského národa. Príčiny toho boli iste i v samej povahe nášho myšlienkového dedičstva, ktorého materialistický odkaz sa nezdal takým výrazným, aby sa marxizmus — bez hlbšieho materiálneho výskumu — mohol hlásiť k nemu ako pokračujúci a rozvíjajúci smer. Avšak príčiny spočívajú aj v tom, že táto generácia starších marxistických pracovníkov nemohla ešte plne doceniť úlohu dejín myslenia vlastného národa pre rozvoj súčasného stavu filozofie. Iba ojedinelé prejavy tohto druhu možno nájsť v niektorých prácach Ladislava Szántóa a Júliusa Šefránka. Až na začiatku kultúrnej revolúcie u nás objavila sa potreba výskumu myšlienkových dejín ako vedeckej úlohy. Pravda, jej cieľom nebol v prvej etape, a to treba otvorene povedať, predovšetkým vedecko-teoretický záujem (veď filozofická kapacita našej minulosti nebola ani známa), ale skôr aktuálna potreba prispieť odhalením pokrokových tradícií minulosti k podopretiu zákonitosti historického vývinu k socialistickej spoločnosti a vedeckému svetonázoru.

Avšak už prvé monografické práce z dejín slovenskej filozofie, pokúšajúce sa o materialistický výklad problematiky (Ján Mikleš, *Izák Caban, slovenský baconista v 17. storočí*, Stanislav Felber: *Ján Bayer, slovenský baconista 17. storočia*; Teodor Münz, *Náhľady filozofov malohontskej spoločnosti a kolektívom pracovníkov za vedenia E. Várossovej* pripravený *Náčrt dejín slovenskej filozofie*, ktorý zostal v rukopise) ukázali, že otázka dejín slovenskej filozofie je problémovo širšia, zložitejšia a metodologicky náročnejšia, ako sa to predpokladalo v čase jej nastolenia a aké boli pre to — na vtedajšom stupni ovládania a praktizovania marxistickej filozofie u nás — objektívne i subjektívne predpoklady.

Skúsenosti z tejto prvej etapy viedli k niekoľkým významným poznatkom. Po prvé, už po predbežnom výskume sa ukázalo, že je úplne nedostatočná dovtedajšia znalosť pramenného materiálu a že napriek zmenšenej kapacite filozofického myslenia na Slovensku — v porovnaní so svetovou alebo i českou filozofiou — bol stav vo filozofickom myslení u nás vcelku diferencovanejší ako to mysleli naši predchodcovia. Závery z toho: ad fontes, späť k prameňom, k textom, prehrýzať sa latinčinou, nemčinou, bibličtinou, básňami i prózou, kázňami i žurnalistikou. Osoh z tohto sa prejavil neskôr nielen v príprave *Kažitol z dejín slovenskej filozofie*, ale i v nasledujúcich monografických prácach a umožnil zodpovedne pripraviť i prvú časť *Antológie z dejín českej a slovenskej filozofie*. Okrem toho

mal tento postup vzápätí za následok i významné teoretické dôsledky. Nesprávnu, pragmaticky a nevedecky postavenou sa ukázala úloha obmedziť sa vo výskume dejín nášho filozofického myslenia iba na pokrokové tradície. V styku s materiálom a vo svetle prehĺbeného osvojenia si marxistickej historickej metódy sme sa totiž presvedčili, že nemožno bez rizika jednostranného skresľovania veci aplikovať mechanicky vopred prijatú schému čierno-bieleho videnia myšlienkových dejín, nedialektického vydeľovania pokrokových a nepokrokových mysliteľov, materializmu a idealizmu ako uzavretých a jednoznačne pozitívnych alebo negatívnych smerov. Najmä na Slovensku, kde v dôsledku objektívnych podmienok života nebolo filozofii dovolené rozvinúť sa do vyhranenej materialistickej polohy, nemohlo sa pri schematickom uplatnení zákona boja materializmu a idealizmu dôjsť k odhaleniu vnútornej hodnoty myšlienkového dedičstva, k pochopeniu protirečivej podstaty náhľadov jeho predstaviteľov a k vylupnutiu pozitívneho jadra z celku idealistického skresľovania skutočnosti.

Tieto skutočnosti a poznatky prvej etapy viedli k mnohým metodologickým diskusiám, kde sa objasňovali základné otázky dejín slovenskej filozofie: otázka ich predmetu, otázka ich pokrokovosti, otázka teoretického prínosu a sociálnej pôsobnosti filozofie v našich dejinách, otázka protirečivosti historických foriem myslenia a dôležitosť vyzdvihnutia ich základnej vývinovej tendencie atď.

Tieto diskusie sa potom stali východiskovým bodom pri spracovaní Kapitól z dejín slovenskej filozofie, ktoré vyšli r. 1957, a ktorými sa vlastne začína druhá etapa v našej práci. V Kapitólách sa síce upustilo od pôvodného plánu vypracovať súvislý prehľad slovenského filozofického myslenia a pozornosť sa sústredila iba na najvýznamnejších mysliteľov a kľúčové obdobia, avšak v spracovaní otázok viedli kolektív autorov už vyspelejšie teoretické zretele.

Význam Kapitól, odhliadnuc od ich nedostatkov, bol priekopnícky. Bola to nielen prvá kolektívna práca väčšinou mladých slovenských historikov filozofie, ktorí skúšali svoje schopnosti tvorivej aplikácie marxizmu na dosiaľ nezoranom poli, ale bola to i prvá sumárna práca o týchto otázkach na Slovensku vôbec. Možno povedať, že aj ich ohlas vo vedeckej a širšej kultúrnej verejnosti bol dobrý. Rovnako kritika, pokiaľ jej nešlo o snahu zámerne nesprávne vykladať niektoré metodologické stanoviská autorov, vyzdvihla podľa zásluhy jadro ich prínosu. O priaznivom ohlase svedčí azda aj okolnosť, že nás už v polovici minulého roku požiadalo Vydavateľstvo SAV o ich reedíciu, ktorú súběžne pripravujeme.

Ak máme hovoriť o nedostatkoch Kapitól, musíme sa kriticky dotknúť najmä otázky materiállovej neúplnosti a teoretickej neprepracovanosti niektorých stať. To má za následok, že obraz, ktorý si z tejto práce utvorí čitateľ o našom filozofickom dedičstve, je iba časťou celkového ideového vývinu a často je zachytený iba v povrchovom popise. V Kapitólách sa odráža stupeň vtedajšieho nášho materiálneho zvládnutia problematiky i naša vtedajšia teoretická úroveň. Chýba v nich širšie spracovanie obdobia humanizmu, filozofická činnosť univerzít na Slovensku v 17. a 18. storočí, ideový význam prírodovedeckej tvorby v 19. storočí a najmä širšie a všestrannejšie koncipovaná stať o marxistickej filozofii na Slovensku. Nedostatky materiálloveho i koncepčného charakteru, ktoré sa, prirodzene, v jednotlivých statiach Kapitól prejavujú rôznym spôsobom, chceme odstrániť už

v spomínanej reedícii. Je preto reálny predpoklad, keďže dnes pracujeme už s dôkladnejšou heuristickou prípravou a teoreticky vyzretejším postojom k metodologickým otázkam dejín filozofie vôbec. Odstránenie iných nedostatkov predpokladá však ešte ďalšiu etapu usilovnej práce, ďalšie monografie, o čom chcem hovoriť v druhej časti tohto referátu v súvislosti s prípravou syntetických *Dejín českej a slovenskej filozofie*. Mnohé z nich sa vyriešia — napokon — až spoločným úsilím s českými spolupracovníkmi, s ktorými sme už doteraz úspešne zvládli jednu úlohu, a to prvú časť Antológie z dejín českej a slovenskej filozofie.

Príprava Antológie a ňou začatá konkrétna a cielavedomá spolupráca s českými historikmi filozofie je vôbec dôležitým momentom v procese dovŕšovania výskumu a syntézy našich myšlienkových dejín. Tento fakt nie je náhodný. Styk s českou kultúrou a spolupráca českých a slovenských ideových pracovníkov pôsobili na Slovensku aj v minulosti vždy povzbudzujúco. Česká kultúra, ktorá vďaka objektívnej historickej situácii českých krajín mala neporovnateľne lepšie možnosti rozvoja ako my, uchovala si určitý kultúrny predstih, čo sa v istom zmysle prejavuje ešte aj dnes. Ak mám hovoriť o dejinách filozofie, je až závideniahodné, koľko nadaných, mladých osobností sa venuje problému výskumu českej minulosti. Pri pomerne malom zastúpení filozofických pracovníkov v oblasti slovenských dejín filozofie pôsobí preto živá spojitosť s českými pracovníkmi ako významný impulz v uvedenom a náročnom dotváraní úlohy, ktorú sme si na začiatku našej práce ani nepremietli do všetkých dôsledkov. Okrem toho, hovorím to z vlastnej skúsenosti, keďže som sa zo slovenskej strany zúčastnila na vypracovaní Antológie, vyskytli sa nám už v tejto forme spolupráce niektoré otázky, ktoré predznačujú úlohy na syntetických Dejínach. Ide najmä o to, že sme opustili štádium zhrňovania poznatkov a filozofických náhľadov a že sme si nastolili úlohu hľadať zákonitosti, hlavné vývinové tendencie v českom a slovenskom myslení a zaraďovať ich do širších európskych súvislostí.

V tomto zmysle možno za prekonanie štádia Kapitól počítať už aj posledné monografie o slovenskom osvietenskom a obrodeneckom myslení (Münz, Várossová) i U h r o v u monografiu *Filozofia v boji o dnešok*, ktoré sa diferencovane vyrovnávajú s úsekmi svojho výskumu a prinášajú niektoré, dosiaľ takmer zanedbané súvislosti medzi jednotlivými obdobiami procesu myslenia na Slovensku.

Všetky tieto výsledky, najmä ak máme na pamäti pomerne malý počet pracovníkov, ktorí sa tejto problematike u nás venujú, možno pokladať za neklamný znak, že postupujeme po vzostupnej línii a že v spolupráci s českými súdruhmi budeme môcť zavŕšiť v nastávajúcích rokoch zodpovedne vytýčenú úlohu syntetických Dejín. Už zo zaradenia tejto úlohy do plánu štátneho výskumu vidieť, že ide o dielo tak teoreticky ako i spoločensko-politicky významné a potrebné. Veď dejiny nijakého národa nemožno považovať za úplne prebádané, ak v nich chýbajú dejiny jeho filozofického myslenia. Aj v slovenskom prípade, hoci tu minulosť nezaanechala filozofické dedičstvo typu nemeckej, anglickej alebo francúzskej filozofie, nemôžu sa všeobecné dejiny, ani dejiny literatúry a jednotlivých umenovedných odborov zmocniť svojimi prostriedkami toho špecifického činiteľa, ktorý, či už v podobe všeobecného poňatia sveta, či v podobe teoretického zovše-

obecnenia potrieb a výsledkov spoločenskej praxe a situácie v národe, pôsobil ako určujúci a syntetizujúci moment v ideovej oblasti. Už doterajší výskum jasne ukázal, že iba tam a v tých obdobiach, kde sme už dospeli k všeobecnému filozofickému pohľadu na daný úsek dejín, možno ich považovať za komplexne a zodpovedne prebádané a zhodnotené.

Treba však povedať, že úsilie o zmocnenie sa filozofických aspektov z rozmanitých podôb kultúrnej tvorby a ich pretavenie do patričnej teoretickej formy, čo sa u nás musí robiť takmer vo všetkých starších obdobiach, je úloha mnoho ráz nie ľahká. Vyžaduje si to namáhavejšiu prácu ako pri analýze jednoznačne filozofického materiálu. Historik filozofie tu pracuje nevyhnutne, povedala by som, s väčšou dávkou „odpadu“, pretože mu nestačí existujúca bibliografia filozofickej literatúry, ale často musí spracovať celý okruh prameňov, ktoré v konečnom dôsledku nepoužije v texte, ba ani v zozname použitej literatúry.

A pritom nemôžem bez zmienky obísť niekoľko momentov, ktoré nepôsobia povzbudzujúco na prácu v dejinách slovenskej filozofie. Existujú vo forme niekoľkých predsudkov. Po prvé: nedávno praktizované zjednodušujúce ponímanie dejín filozofie dáva až dodnes oprávnenie mnohým ideologickým pracovníkom označovať ako ideologicky nesprávne také teoreticko-metodologické postupy, ktoré sa nekryjú s už spomínanou schematickou predstavou o vývine filozofického myslenia u nás. Iní zasa, vychádzajúc z historickej zložky našej práce, vynášajú rozsudky o jej únikovosti od aktuálnej problematiky a hodnotia ju ako zaujímavé, no pritom málo osožné exkurzie do minulosti. Najhoršie sú však — často nevy-slovené — názory o nerovnocennosti tejto práce s ostatnými filozofickými disciplínami a jej nepatrnom význame pre teoretický prínos k súčasnej filozofii.

Pokiaľ ide o aktuálny význam historicko-filozofickej práce, treba povedať, že i keď existuje nepopierateľný rozdiel a odstupňovanosť v dôležitosti jednotlivých filozofických odborov (napr. ak porovnávame dialektický a historický materializmus, sociálny výskum a dejiny filozofie), nemusí však byť rozdiel v teoretickej hodnote prác preferovaných filozofických odborov a prác z dejín filozofie. Dejiny filozofie sú práve takou živou súčasťou filozofie ako iné disciplíny a svojím teoretickým východiskom i závermi svojich prác sú vždy späté so súčasnou filozofiou. Preto v takej miere ako filozofia dáva vedeckú výzbroj a metodologickú prípravu svojim historikom, vracajú jej oni pravdivú informáciu o jej vlastnom vývine, o vzniku a rozvoji jej kategórií, premietajú minulosť v zákonitom pohybe k súčasnosti, ba naznačujú cesty jej rozvoja i do budúcnosti.

Z tohto hľadiska, keďže filozofia u nás pracuje vážne na svojom raste a chce byť na úrovni dosiahnutého vedeckého a spoločenského pokroku, ak už nie v predstihu pred nimi, možno naozaj veriť, že i naše dejiny slovenskej a českej filozofie, tak ako to obšírne rozviedla i súdr. prof. Popelová, začínajú novú a ešte úspešnejšiu etapu svojho rozvoja.

PERSPEKTÍVY ĎALŠEJ PRÁCE NA DEJINÁCH SLOVENSKEJ FILOZOFIE

Základná výskumná úloha — vypracovanie syntetických *Dejín českej a slovenskej filozofie* — určuje aj naše budúce konkrétne úlohy tak materiálno-vý-

skumného, ako i metodologického rázu. Vo svetle doterajších výsledkov zostávajú nespracovanými alebo nedostatočne prepracovanými tieto problémy, okruhy problémov alebo obdobia: 1. Stredoveká filozofia na Slovensku; 2. Filozofické myslenie v období humanizmu a baroka; 3. Filozofia na trnavskej a košickej univerzite; 4. Doznievanie obrodeneckého myslenia v období depresie a myšlienková aktivita matičných rokov; 5. Spracovanie prírodovedeckého myslenia v 19. storočí; 6. Ohlasy pozitívizmu, buržoáznej sociológie a niektorých koncepcií tejto doby (tolstoizmus) na Slovensku na prelome storočí (t. j. ovplyvňovanie tzv. druhého obrodzenia týmito európskymi myšlienkovými prúdmi); 7. Buržoázne filozofické smery na Slovensku v období prvej Československej republiky; 8. Začiatky marxizmu na Slovensku, jeho rozvoj do r. 1917 a po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii; 9. Obdobie vyostrených ideologických a filozofických zápasov od sklonku prvej Československej republiky po víťazstvo marxizmu na Slovensku.

Názvy týchto tém sú, prirodzene, pracovné. Na niektorých z nich sa už priebežne pracuje; akými by ich bolo treba ešte doplniť, to ponechávam ako námietku do diskusie. Domnievam sa však, že pre ďalšiu účelnú prácu by bolo užitočné poveriť koordináciou v jednotlivých obdobiach tých pracovníkov, ktorí už v minulosti boli v patričnom období problémovo zainteresovaní. Podobnú organizačnú štruktúru práce pre syntetické Dejiny navrhujú i naši českí kolegovia. Ak sa táto zásada v diskusii prijme, potom by ako koordinátori prichádzali do úvahy: T. Münz pre najstaršie obdobie; E. Városová pre 19. storočie po vystúpenie hlasistov; J. Bodnár a J. Kocka pre buržoázne smery od nástupu pozitívizmu až ku koncu prvej Československej republiky; A. Kopčok a J. Uher pre marxistickú filozofiu.

Na koordinátorov by sa v budúcnosti preniesla zodpovednosť za podrobné tematické rozčlenenie pridelených úsekov a im by pripadla starostlivosť o včasné a kvalitné splnenie výskumu „prázdnych miest“, ktoré máme ešte v každom naznačenom období. Pokiaľ ide o konkrétnu koncepciu syntetických Dejín a objasnenie si pracovných postupov, mnoho čakáme od našej terajšej diskusie. Je dôležité nielen časovo zladíť naše úlohy, ale predovšetkým osvojiť si jednotné kritériá a medzi koordinátormi z našej a českej strany rozvíjať čo najširšiu spoluprácu. O týchto otázkach bude podrobnejšie hovoriť s. Kalivoda.

Chcela by som ešte zdôrazniť, že popri týchto základných výskumných prácach bolo by žiadúce venovať sa i niektorým všeobecným otázkam, ktoré dovoľujú prierez skúmanou problematikou z iných aspektov. Sú to najmä:

1. Otázka československých vzťahov v oblasti filozofie, a to jednak v podobe vzájomných ideových vplyvov a príbuzností, jednak v podobe účinkovania českých filozofov na Slovensku a niektorých významných slovenských osobností v českom kultúrnom prostredí (Jesenius, Kollár, Šafárik, Kvačala).

2. Otázka vplyvov a forma prejavov niektorých európskych filozofických systémov a smerov v slovenskej filozofii (hegelianizmus, pozitívizmus, novopositívizmus, neorealizmus, novotomizmus).

Konečne je tu i skupina metodologických otázok, s ktorými sme sa vyrovnávali v každej etape práce na dejinách slovenskej filozofie, ktoré sa však opätovne nastoľujú v rôznych súvislostiach.

Ide o tieto otázky:

1. Doriešiť otázku predmetu dejín slovenskej filozofie, jeho vývinových modifikácií, a to jednak z hľadiska národného, jednak problémového.

2. Ďalšie a sústavné prehlbovanie marxistickej historicko-filozofickej metódy a zbabovovanie sa neadekvátnych postupov v nej.

3. Riešenie otázky hodnoty a významu slovenskej filozofie na pozadí vývoja európskej filozofie, čiže práca na filozofii dejín filozofie.

Treba zdôrazniť, že spracovanie tém, uvedených na prvom mieste, má základný význam a bez neho nemožno vážne a zodpovedne ani myslieť na syntetické Dejiny. Nedávna minulosť, keď sa k výskumu minulosti pristupovalo z hľadiska „pokrokových tradícií“ (ale aj spolupôsobenie iných okolností, napr. nedostatok pracovných kádrov v dejinách filozofie), spôsobila, že na Slovensku zostávajú spracovanými prevažne obdobia od reformácie po národné obrozenie. V nich je síce ťažisko pokrokového pôsobenia buržoázneho myslenia a sú vďačnou oblasťou pre filozofické spracovanie aj z hľadiska dnešných aktuálnych problémov; tu sa možno stretnúť so základnou problematikou filozofie od Bacona cez Kanta, Herdera, Fichteho, Rousseaua až po Hegla, avšak to nie je všetko, čo treba vedieť o našej filozofii. Dejiny filozofie vyžadujú objektívne poznanie všetkého, čo myšlienkový vývoj zaznamenal, celú dialektiku jeho rozvoja. Nejde len o to, že sa musíme zbaviť predsudku, ktorý je zakorenený voči najstaršiemu obdobiu (humanizmus, baroko, filozofia na slovenských univerzitách) a ktorý nám nedovolil dotiahnuť I. časť Antológie ďalej ako po prešovskú školu (17. stor.), ale treba prekonať i fázu vyhýbania sa obdobiám tzv. „ideového úpadku“. Rozpačito sa chováme aj k druhej polovici 19. stor. a hlboko sme sa nevyrovnali s buržoáznou filozofiou od začiatkov pozitivizmu vôbec, čo značne sťažuje prácu na II. časti Antológie. Práce, ktoré vznikli z najnovších období sú všeobecné, vykazujú prevahu ideologických hľadísk a ich použiteľnosť pre syntetické Dejiny je problematická. Treba, a je to naša spoločná úloha, nakoľko je tu už slovenský vývin veľmi príbuzný s českým, zaujať zodpovedné metodologické stanovisko nielen k filozofickému významu pozitivizmu u nás, ale aj ku všetkým nasledujúcim filozofickým smerom a ideologickým javom. V marxistických dejinách filozofie nejde o povrchný výpočet jednotlivých myšlienok, filozofov alebo prúdov, ale o vystopovanie ich vnútornej logiky, t. j. zodpovedanie otázky, prečo sa určité otázky kládli a prečo ich myslitelia práve tak a nie inak riešili. Tu sa dostáva k slovu aj faktor kultúrneho prostredia a sociálnej podmienenosti filozofie, bez ktorých nemožno meritórne hodnotiť nijaký filozofický jav minulosti.

Záverom len toľko: Úloh pred nami je dosť, a ak sa chceme naozaj na vysokej úrovni zhostiť plánovaných syntetických *Dejín slovenskej filozofie*, bude treba, najmä nám na Slovensku, pridať i v tempe i v nárokoch na našu prácu. Tým splníme nielen jedno „akademické“ vedecké podujatie, ale prispejeme i k významným kultúrohistorickým a politickým akciám, s ktorými sa ideologickí pracovníci u nás musia vyrovnáť v procese socialistickej kultúrnej revolúcie.